

Вишедимензионалност читања

Јадранка Божић
Народна библиотека Србије, Београд
jadranka.bozic@nb.rs

Вучковић, Жељко и Нада Тодоров. *Култура читања у времену интернета*. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2010.

Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“ у Инђији издала је 2010. године књигу *Култура читања у времену интернета* аутора Жељка Вучковића и Наде Тодоров, угледних професора сомборског Педагошког факултета. Ова књига бави се културом читања, књигама и библиотекама у времену интернета са библиолошког, педагошког и комуниколошког аспекта. Њени аутори напомињу да припадају Гутенберговој галаксији, али да су свесни свих изазова и потенцијала електронске цивилизације. Заправо, будући да су имали аналогно детињство и младост, а дигиталну зрелост, они у расправама о културном утицају компјутера и интернета исказују извесну носталгију и зебњу.

Како пише у *Предговору*, прва два рада третирају смисао читања и мисију књиге и библиотеке у дигиталној ери. Следећа четири прилога реферишу о резултатима емпиријских истраживања о читању деце, о ставовима основаца и средњошколаца према читању, о коришћењу школских библиотека као фактору постигнућа ученика и о улози библиотеке и интернета у образовању студената. Два закључна рада односе се на информатичку писменост и будућност књиге и читања.

Култура читања иде напореда са оним почетним и каснијим, дубљим расветљавањем, с постепеним усвајањем значаја препознавања темељног просвећивања, са спознањем толиких разноврсних искустава о загонеткама, невољама и лепотама света. Тектонска померања хуманизма и ренесансе, протестантизма и капитализма, начинила су од књиге средишњу осу око које се врте оне идеје и приповести којима модерне људске заједнице обликују смисао сопствене егзистенције.

Аутори нас подсећају на неке дефиниције читања: Новица Милић читање дефинише као органску, дисјунктивну синтезу различитих операција, од перцепције, разумевања и рекогниције, преко меморисања и рефлексije, до онога што би било спекулација, имагинација и фантазија; Алберто Мангел, пак, у *Историји читања* истиче да се читањем (не само књига већ и мапа звезда, трагова животиња, нацрта тканица, нота, снова) – одгонетају и преводe знакови. Сваки читалац као да пружа руке из своје самоће ка неком непознатом блиском сабрату.

Сведоци смо кризе читања у данашње време. Већ нас Херман Хесе 1930. године упозорава на парадоксалну судбину читања у савременом свету. „Поготово под утицајем нових медија, сам појам књиге изгубио је своју некадашњу

узвишеност, вредност и васпитну моћ“, упозоравају нас аутори. Данас ситуација изгледа много озбиљније. „Чудно је“, примећује Јасна Јанићијевић, „у којој мери човек данашњице, иако окружен најсавременијим електронским оруђем које му у сваком погледу олакшава живот, та иста оруђа најмање користи да уздигне своју духовност и покреће своју креативност“.

„Криза читања“, по речима наших аутора, „само је израз дубље кризе вредности постмодерне епохе површности и заводљиве виртуелне реалности. Па ипак, тамо где је опасност расте и оно што може бити спасоносно. Информатичка револуција пружа нове шансе и нове изазове библиотекарској професији“.

С обзиром на разноврсност облика у којима се књига данас појављује, (класична књига, књига на CD-у, електронска књига, књига на интернету), Жељко и Вучковић и Нада Тодоров постављају питање да ли постоји неко заједничко језгро, свеобухватан појам књиге.

Књига је у својој повести доживљавала најразличитије техничке, естетске и функционалне метаморфозе. Аутори нас упозоравају да нове методе за пренос информација никада нису само пука техничка средства. Медијум је порука, показао је Меклуан. Од свитка папируса и пергаментног кодекса, преко Гутенбергове револуционарне штампане књиге, до књиге на електронском медију – књига постаје скоро фантомски непрепознатљива.

Сведоци смо промене парадигме савремених библиотека. „Оне више нису само књижохранилишта, храмови читања, већ важне, динамичне и инфраструктурне институције информатичке епохе. (...) Компјутеризација и глобално повезивање библиотека захтевају брже реаговање и флексибилне организационе и управљачке моделе, па и промену саме филозофије библиотечног пословања. Започињу процеси деинституционализације библиотека, које се схватају пре као одређени концепт, него као зграде или физички објекти. То је зачетак виртуелне библиотеке, у којој корисник прибавља информације кроз комуникационе мреже, а не директним контактом с физичким колекцијама докумената“, наглашавају аутори.

Уочавамо да Жељко Вучковић и Нада Тодоров праве јасну дистинкцију између појмова *електронска библиотека* и *виртуелна библиотека*. Наиме, виртуелна библиотека је организациона и информациона структура која укључује три претпоставке: постојање електронских библиотека или

колекција, телекомуникациону мрежу и личну визију крајњег корисника; „Она је успешан брак између електронске библиотеке и интернета“.

Већина водећих теоретичара савременог библиотекарства уверена је да ће информатичка технологија омогућити библиотекама да своју друштвену мисију испуне потпуније него икада у својој историји. Џејмс Билингтон, директор Конгресне библиотеке у Вашингтону, истиче како не верује да ће наши прауници читати Шекспира само на компјутерским екранима. „Слободно демократско друштво рођено је из књижне културе и неће моћи да преживи без ње“.

Прогноза је да ће библиотеке у XXI веку не „само преживети већ и доживети нову ренесансу као динамична интелектуална и социјална снага хуманог процеса, а да ће дигитализоване збирке и телекомуникације омогућити неслућене прилике за рад и међународне пројекте“. Библиотеке се сматрају најмоћнијим информационалним ресурсом друштва. „Одабирајући из масе информација зрна знања, сједињујући та зрна (посредством библиографских метода, консултацијом литературе и сл.), библиотека у одређеној мери излази из сфере простора услуживања и заузима место у области интелектуалне или духовне производње. Управо зато велике светске библиотеке ангажују врхунске стручњаке из разних научних и стручних области, способне да обаве избор и вредновање информација и да пружају висококвалитетне интелектуалне услуге за све квалификационе групе корисника“. Тако је и Конгресна библиотека САД променила основну формулацију која изражава њену мисију, па уместо, „библиотека прикупља, чува и представља информације“, амерички библиотекар сада истичу да „они сабирају знање, тј. одабирају, интерпретирају и оцењују информације и помажу корисницима да их усвоје и примене у животу“.

Аутори закључују: „Библиотеке у трећем миленијуму засниваће своју делатност на живим традицијама прошлости, користеће предности технолошких достигнућа садашњости и стварати будућност у којој ће људима обезбеђивати идеје, информације и знања охрабрујући их у сталном трагању за мудрошћу и слободним саморазвитком. Тако ће се очувати изворна и најважнија мисија књиге, библиотека и читања, лапидарно изражена у пословици *Liber libertatis*, књига ослобађа. А у томе је и трајни и живи смисао Гутенберговог дела и завештања“.

Резултати емпијских истраживања аутора (на узорку основних школа у Чуругу и Новом Саду) показују да се сеоска и градска средина (кад је у питању млађи школски узраст) разликују у погледу школског успеха, али не и у погледу ставова родитеља према читању деце.

У вези са ставовима основаца и средњошколаца о читању (испитани су ученици гимназија у Новом Саду, Лесковцу, Београду и основних школа у Сомбору, Новом Саду, Београду и Лесковцу 2005. године), резултати истраживања указују на њихову амбивалентност. Наиме, позитивни ставови према књизи и читању немају адекватног одраза у конкретизацији оваквог опредељења.

Аутори исто тако примећују да, за разлику од многих европских земаља у којима се врше бројна статистичка истраживања о читању, писмености и компјутерској писмености, (а у којима се читање посматра као интегративни

процес образовања и отуда му се посвећују и бројне међународне конференције), ми их немамо довољно.

Истраживања указују на везу између коришћења библиотеке и успешности ученика. Међутим, библиотеке се превасходно користе за школску лектуру, а наставници и библиотекари ретко упућују ученике на коришћење других ресурса. Жељко Вучковић и Нада Тодоров сматрају да „управо школске библиотеке могу дати подстицај за реформу неефикасног школског система, развијајући самосталност ученика у претраживању и коришћењу информационог ресурса“, чиме би допринеле квалитету педагошког процеса, интерактивности наставе, развијању потребе за самообразовањем и доживотним учењем.

Савремена настава подразумева значајну промену парадигме учења. У том процесу посебно место заузима интернет. Савремена генерација студената, нет-генерација, има изванредне могућности ванконтекстуалног проширења знања, али и своје специфичне захтеве. Одговори студента Педагошког факултета у Сомбору указују на потребу већег ангажовања наставног особља, али и информатички компетентних библиотекара.

Примећујемо да, кад жели да се информише, омладина најчешће узима здраво за готово прву информацију која се појави на првој страници Гугл претраживача. То се дешава зато што су многи од оних који сада сурфују по интернету прескочили све традиционалне опције усвајања знања, па стога немају ни изграђену систематичност, ни способност препознавања ауторитета, ни одговарајуће механизме пред навалом информационог изазова, сматра Вука Јермић. Мултитаскинг је за њих природан и уобичајен стил рада. Захваљујући свему томе, они поседују висок степен технолошког самопоуздања, што их наводи на то да очекују брзе резултате претраживања, па стога показују мањак критичности у процењивању кредибилности добијених информација.

Генерације које су имале класично образовање с књигом као централним извором знања с много више објективности и неопходне дистанце могу да приступе интернету, управо зато што су током редовног школовања стекле бар некакву способност критичке евалуације и селекције, што су елементарни предуслови за проналажење кредибилних извора информација на мрежи.

Нови, проширени концепт писмености обухвата скуп вештина каква су рачунарска, медијска, дигитална и информатичка писменост. Под информатичком писменошћу се подразумева процес доживотног учења и успешног прилагођавања динамичком окружењу информатичких технологија.

„Ако прихватимо да је анализа информација данас нова доминантна унутрашња функција библиотекарског рада, њен пандан и пратилац на нивоу социјалних функција јесте функција вредносне оријентације у информационој васељени. Ова веза постала је посебно важна с појавом Интернета, када је све израженија неопходност строжег уређења ове прилично неорганизоване информационе глобалне инфраструктуре“.

Нова улога библиотекара захтеваће у будућности и суштинске измене у приступу образовања библиотечко-информационог стручњака, закључују аутори. Наиме, у ситу-

ацији када корисник има могућност самосталног приступа удаљеним базама података, суштинска посредничка улога библиотекара биће неопходна углавном кад су у питању сложенија претраживања, избор и вредновање пронађених података.

„Са социолошког и филозофског аспекта, остварење концепта информатичке писмености може се разумети као реafirмација просветитељске идеје о нераскидивој вези знања, људске слободе и демократије. (...) Зато се и данас концепту информатичке писмености мора приступити не само као технолошкој способности, већ и као својеврсном оруђу људске слободе и једнакости и као способности да се креативно користе и критички вреднују интелектуални, хумани и социјални потенцијали и ограничења информационог ресурса и технологија. Подстицањем интегралног и критичког концепта информатичког описмењавања библиотекари својим примером показују темељне вредности на којима је грађена култура библиотекарства – заједницу, писменост, учење, услуге, разум, демократију и интелектуалну слободу“.

Читање нас удаљава од стварног света, али само да бисмо открили његов смисао. Нажалост, бројни подаци показују да је правих посвећеника читања све мање. Читање је у кризи, поготово читање из задовољства, и зато нам је неопходна јединствена национална стратегија за решавање овог комплексног педагошког, културолошког и општедруштвеног проблема, тврде аутори књиге.

У *Гушнберговој елеџији* Свен Биркерц истражује последице транзиције од културе књиге до културе екрана и електронске комуникације. Према Биркерцу, последице су веома забрињавајуће: фрагментаризација простора и времена, губитак пажње и посвећености, нестрпљивост, брзина и површност, недостатак жеље за систематским и продубљеним читањем и истраживањем, губљење вере у приповедање, радикални раскид с традицијом, осиромашење и ерозија језика, тотална зависност о технологији. На потпуно супротном становишту стоји амерички футуролог Николас Негропонт, заступник безграничног технолошког оптимизма у свом манифесту компјутерске ере *Биџи дигиталан*.

Електронски читачи постају прави тржишни хит. Дигиталне књиге и електронске справе са којих се читају почеле су да се омасовљавају прошле године и да се афирмишу као алтернатива класичним издањима. Њихов замах је већ достигао оне критичне димензије када се констатује да је у току фундаментално померање у начину како се литература дистрибуира и конзумира. Нико, истина, не најављује скори крај књијарског бизниса, али се у овој области већ ствара паралелни универзум. У Америци је то и те како приметно: путници метроа све више у рукама и пред очима имају Киндл, Сони или Нук, тренутно најпопуларније електронске читаче књига. Они се заиста чине практичнијим од Гутенберговог изума: лакши су, у њима може да буде и цела библиотека, док нови бестселер може да се купи и из воза и да почне да се чита у року од једног минута.

Једно од значајних питања је питање природе читања у дигиталном добу, а с њим у вези и питање књиге као до сада доминантног медија за бележење и пренос научних, уметничких, образовних, забавних и других садржаја. С једне стране, традиционална књига се данас такмичи с ди-

гиталним варијацијама које користе компјутерски екран, као што су електронска књига и књига у CD-ROM формату. С друге стране, и саме читалачке навике и стратегије се налазе у процесу огромних промена.

Историја цивилизације нас учи да нов медиј у принципу не поништава претходни, напротив, помаже му као нека врста колатералног маркетинга. Наша култура је синергија свих актуелних и свих досадашњих медија. Само је, у свему томе, кроз векове, човек базично исти, тј. мање-више истих сазнајно-вредносних капацитета и потреба.

Кад је у питању дугогодишња и све чешћа полемика око судбине књиге као старог медија који је на удару новог, интернета, у сваком случају читање као такво није угрожено – у току је нови рат за читаоце дигиталних књига (у Америци цене уређаја електронских читача непрестано падају). Анкета спроведена почетком 2010. године дала је донекле изненађујући резултат: наиме, само шест одсто учесника је одговорило да ће потпуно прећи на нови, дигитални медиј, док је већина била уверена да ће наставити да користи стари, али да ће испробати и нови.

Интернет је драгоцен, али пре свега као извор обиља информација које омогућавају да се буде у току догађаја, контроверзи и трендова. Али, док интернет информира, књига, односно литература, култивише. Али одговора на питање која ће култура превладати – да ли она стара, *култура дубоког чишања*, или *култура крашке љажње* коју у све већој мери подстиче интернет, засад нема.

„Различите библиотеке и различити корисници захтеваће постојање како електронских тако и штампаних облика комуникације. У предвидивој будућности користиће се и линеарни текст и хипертекст. Библиотекари ће наставити да испуњавају двоструку мисију, да задовоље потребе корисника и да очувају тековине културе“.

Жељко Вучковић и Нада Тодоров приводе крају своје истраживање данашњег статуса читања наводећи речи А. Кернана: „Електронски медији неће уништити цивилизацију књиге. Они ће радикално променити начин на који људи делују и размишљају, док ће нови начин комуницирања временом понудити могућности за одговарајуће организовање и разумевање света у коме живимо“.

Велике ризнице информација свих могућих врста, од старинских до мас-медија и интернета, могу да отворе тајне прастарих мудрости, нових научних открића, маргиналних иновација, тајних знања. Све је доступно и свако може за себе да пронађе оно што га занима, до најситнијег детаља. Будућност књиге, читања и библиотека не долази у питање.